

Qlobal ekoloji problemler

Bütöv bir sistem kimi ekologiyanın meydana gəlməsi XIX əsrin sonu XX əsrin əvvəllərinə aiddir. 1913- cü ildə Ç.Edamsın «Heyvanların ekologiyanın öyrənilməsinə dair» əsəri çapdan çıxmışdır. 1914-cü ildə Britaniyada Ekoloji Cəmiyyətin ilk yığıncağı keçirilmişdir. (Qeyd etmək lazımdır ki, həmin cəmiyyət indi də mövcuddur.) 1916 - cı ildə Amerika Ekoloji Cəmiyyəti yaranmışdır. 1920-ci ildə Amerikada «Ekologiya» jurnalı nəşr olunmağa başlamışdır. Həmin jurnal indi dünyada bu sahədə ən populyar jurnallardan biridir.

Müasir dövrdə ekologiyanın 100-dən çox tərfi mövcuddur. Bunların da bir ümumi mənası var. Bu məna insanın, ümumiyyətlə orqanizmlərin təbiətə, ətraf mühitə münasibətini ifadə etməsi ilə təzahür edir. Bəzən ekologiyanı orqanizmlər arasında, həmçinin orqanizm ilə ətraf mühit arasında qarşılıqlı münasibətləri öyrənən elm adlandırırlar. Hazırda ekologiya insanla biosfer arasındakı qarşılıqlı münasibət problemlərini də öyrənir. Əgər belə olmasaydı ekologiya elmi müasir şəraitdə indiki qədər şöhrət qazana bilməzdi.

Elmi– texniki inqilab nəticəsində biosferdə dəyişikliklər baş verən inkişaf etmiş ölkələrdən fərqli olaraq, gündəlik yaşayış vasitələri ilə təmin edilməsi problemi qarşısında qalan ölkələrdə ətraf mühitin mühafizəsi o qədər də önəmli deyil.

Deməli burada «həyati keyfiyyəti» haqqında əhalinin əksər hissəsi, demək olar ki, düşünmür. Miqrasiya, işsizlik, suyun qıtlığı, istilik, kanalizasiya sistemləri, yağışdan mühafizə və s. bir sıra ölkələrdə problem olaraq qalmaqdadır. Orada epidemiya və s. kütləvi xəstəliklər problemi hələ də mövcuddur. 80-ci illərin faktlarına müraciət etsək görürük ki, hər il 30 milyon adam acından ölürdü.

Onlardan 18 milyonu uşaqlar idi.

İnkişaf etmiş ölkələrdə inkişaf etməkdə olan ölkələrə nisbətən əhali 16 il artıq yaşayır. Hesablamalara görə dünya əhalisinin 3/4 hissəsi inkişaf etməkdə olan ölkələrdə yaşayır.

Hazırda dünya inkişafının gedişi bəşəriyyət qarşısında geniş miqyaslı bir çox

suallar qoyur. Elmi fikir bu suallara düzgün cavablar verməlidir. Qlobal problemlərin həll edilməsi sahəsində 10 illərin beynəlxalq əməkdaşlığını ümumiləşdirərək qeyd etmək lazımdır ki, indi atom enerjisindən dinc məqsədlərlə istifadə edilməsi, epidemiyaya xəstəliklərinə, təbii fəlakətlərə qarşı mübarizə, savadsızlığın ləğv olunması, tarixi abidələrin və mədəniyyət abidələrinin mühafizəsi, o cümlədən beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində bir çox dövlətlər arasında əməkdaşlıq genişlənilir.

Qloballıq termini üç əsas mühüm mənaya malikdir.

- 1) Miqyaslı, əhəmiyyətli;
- 2) Hər şeyi əhatə edən, hər yerdə olan;
- 3) Ümumbəşəri, ümumdünya, planetar beynəlxalq, beynəlmiləl. Bizi ən çox maraqlandıran ümumbəşəri, ümumdünya xarakterli problemlərdir.

Müasir qlobal problemlərin meydana gəlməsinin əsas səbəbləri hansılardır? Tarixi faktlar sübut edir ki, bəşəriyyət öz inkişafının müxtəlif mərhələlərində çox mürəkkəb problemlərlə rastlaşmışdır. Bəşər sivilizasiyasının bütün tarixi boyu kortəbii hadisələrlə (zəlzələ, vulkan, su daşqınları, quraqlıq, yanğın və s.) basqınlarla onillik, hətta yüzillik müharibələrlə, epidemiyalarla (vərəm, taun digər dəhşətli xəstəliklər), aclıq və s. ilə müşayiət olunmuşdur. Keçmiş dövrlərin bir çox mütəffəkirləri sonradan «əbədi problemlər» adı almış dünya problemlərini təhlil etməyə çalışmışlar. Bunlar xalqlar arasında əbədi sülhün bərqərar olması, insanla təbiətin əbədi dostluğu, ictimai tərəqqi (iqtisadi, siyasi və mədəni), şəxsiyyətin əhəngdar inkişafı və s. idi.

Müasir qlobal problemlərin yaranması səbəblərini üç qrupa bölə bilərik:

Birincisi, ictimai inkişafın əzəli obyektiv ziddiyyətləri - cəmiyyət, insan və təbiət arasındakı ziddiyyət;

İkincisi, ədalətsiz cəmiyyətin ümumi böhranının güclənməsi;

Üçüncüsü, dünyanın iki bir-birindən fərqli düşərgəsində elmi-texniki inqilabın sürətli inkişafı.

Əgər bir neçə qlobal problemi nəzərdən keçirsək görürük ki, müasir dövrdə onlar

çox mühüm rol oynayır. Bəşəriyyətin qarşısında duran ən kəskin problem müharibə və sülh problemidir. On milyonlarla insan həyatını məhv edə bilən ikinci dünya müharibəsinin müqəssiri imperializmdir. Bütün dünya tədqiqat sahəsində çalışan alimlərin 40%-i, yəni 400 min yüksək ixtisaslı alim hərbi sahədə tədqiqat işlərinin aparılmasında iştirak edir. Elmə sərf olunan xərclərin beşdə iki hissəsi ancaq hərbi tədqiqatlar üçün nəzərdə tutulmuşdur.

Məşhur İsveçrə alimi Jan Jak Babel EHM-dən istifadə edərək hesablamışdır ki, son 600 ildə dünyada 14513 müharibə olmuşdur. Bu müharibədə 3640 milyon adam həlak olmuşdur.

Təbiət və cəmiyyətin qarşılıqlı münasibətlərinin və bu münasibətlərin təsiri nəticəsində meydana çıxan qlobal ekoloji problemlərin səbəbləri və həlli yolları, Azərbaycan Respublikası Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə və Hüquq institutunun əməkdaşları qarşısında duran ən mühüm məsələdir.

Bəşəriyyətin XX əsrin sonu və XXI əsr üçün inkişaf perspektivləri haqqında bir qrup tədqiqatçının 1980-ci illərdə ABŞ prezidentinə edilən məruzəsində aşağıdakı qlobal problemlər sadalanır:

1) Əhali; 2) Ölkələrin iqtisadi qeyri bərabərliyi; 3) Ərzaq; 4) Mineral ehtiyatlar; 5) Meşə, su; 6) Hava; 7) Energetika; 8) Genetika.

Məşhur qərb qlobolisti S.Çeyz özünün bir sıra kitablarında bir dövlətin həll edə bilmədiyi problemləri qlobal problem adlandırmışdır. Bunlar aşağıdakılardır:

1) Tərk-silah; 2) Demografik partlayış; 3) Ətraf mühitin çirklənməsi; 4) Energetika; 5) Dünya okeanından səmərəli istifadə olunması; 6) Mineral ehtiyatlar; 7) Kosmosun mənimsənilməsi; 8) Təsirli qlobal valyuta-maliyyə sistemlərinin yaradılması; 9) Nəqliyyat və rabitə; 10) Əhalinin sağlamlığı; 11) Çoxmillətli inhisarların fəaliyyəti üzərində nəzarət.

Qlobal problemlər sistemində ikinci yeri iqtisadiyyat tutur. Əhalinin ərzaq tələbatının ödənilməsi problemi bilavasitə iqtisadiyyatdan asılıdır. Iqtisadiyyat mineral xammal ehtiyatların, enerji, elmi-texniki nailiyyətlərin tətbiqi ilə sıx bağlıdır. Iqtisadiyyat bəzi problemləri (sənaye kənd təsərrüfatı, nəqliyyat və s.)

həll edərkən yenilərini yaradır.

Təbii faydalı qazıntılar ehtiyatlarının tükənməsi, ətraf mühitin çirklənməsi, iqlimin dəyişməsi, insanın maddi istehsal fəaliyyəti ilə əlaqədardır.

Qlobal problemlərin həllindən sivilisasiyanın, bəşəriyyətin taleyi, gələcəyi asılıdır.

Bu problemlərin həll edilməsinin hansı yolları, şəraiti və perspektivləri vardır?

Perspektiv dedikdə ya qlobal problemlər həll olunacaq və bəşər sivilisasiyası inkişafını davam etdirəcəkdir, ya da qlobal problemlər həll olunmayacaq və sivilisasiya məhv olub gedəcəkdir.